

Estiu 2013

Cultura econòmica alternativa. Canviar la mirada per observar el canvi ¹

Joana Conill

Investigadora, IN3 de la Universitat Oberta de Catalunya

Ara que la crisi s'ha manifestat com un camí de llarg recorregut, cal mirar enrere per no oblidar que abans de la crisi ja s'havien forjat les arrels d'aquesta. Que també abans de la crisi va ser quan van néixer les economies alternatives que alertaven dels perills de la cultura del consumisme i del deute. Desfer i fer també són camins de llarg recorregut, processos lents, conscients i crítics que demanden el seu temps. Per tant, seguim teixint cultura tal i com fa anys van fer aquells que sabien que algun dia aquesta seria la resposta quan ningú gosava fer-se preguntes.

Un creixement notable

L'any 2003 no arribaven a la vintena les cooperatives i grups de consum agroecològic a Catalunya. Avui n'hi ha més de 120. L'any 2010 la web intercanvis.net allotjava 45 xarxes d'intercanvis. Avui n'acull més de cent. L'any 2009 hi havia dues experiències en funcionament de moneda social. Si entrem a la web del CES en trobarem 45. Un seguit de dades, com ara que des del 2009 es celebra amb regularitat la Trobada d'Horts Comunitaris de Barcelona, o bé que durant els mesos posteriors al 15M Triodos Bank va arribar a atendre més de 2.000 visites diàries, fan possible dir sense embuts que les pràctiques econòmiques alternatives es troben en un moment de fertilitat i creixement.

En pocs anys, el creixement d'experiències com les cooperatives de consum, els horts urbans i els mercats i xarxes d'intercanvi ha estat notable. Sobretot, tenint en compte que el creixement durant els anys noranta va ser d'una lentitud que clamava la paciència dels més entusiastes. En alguns casos, un creixement deu vegades inferior.

Com explicar-ho? En aquests anys d'acceleració de la proliferació del que anomenem pràctiques econòmiques alternatives han passat un parell d'huracans i un tercer element de natura inversa, el que Miquel Martí i Pol va anomenar "un vent lentíssim converteix el silenci en melodia".

En primer lloc, la crisi més profunda i devastadora dels darrers 50 anys que ha capgirat l'autoestima de bona part dels europeus, sobretot la nostra, la dels mediterranis. En segon lloc, un moviment social que ha sabut sintonitzar amb l'esperit de la societat de la informació i del coneixement tot deixant palès que Internet és una eina al servei dels que la comprenen. I el 15M no només la comprèn sinó que no té cap complex en utilitzar-la i desafiar les lleis del control i de la repressió, i fer quedar obsoletes en un únic click els sistemes estadístics de prediccions de vot i de tendència política. En tercer lloc, les pràctiques econòmiques alternatives van arribar "a la

cresta de la onada” que tot creixement exponencial experimenta després d’anys d’aparent quietud. Aquest fenomen és el que es produeix quan una pràctica es difon de forma viral. S’acaba quan una pràctica, després d’anys d’experimentació i millora, arriba a un punt òptim en que es pot estandaritzar i replicar amb facilitat.

Aquests tres fenòmens expliquen en bona part el fet que avui dia, en plena crisi estructural, i en plena fallida d’una cultura sencera, bona part de la societat s’hagi familiaritzat amb el troc, les cooperatives de consum, els horts urbans, els horts al balcó i el *cohousing*, entre d’altres. Ara bé, com hem dit al principi ha costat molts esforços arribar fins aquí, i han hagut d’arrasar el món conegut dos huracans. Per tant, honrem les pràctiques econòmiques alternatives tot fent un exercici de comprensió de la seva natura. Donat que són allò en que estem posant les esperances de construir un món millor, i sobretot, més sostenible que el que tenim ara. Mirem d’entendre-les per tal de fer el segon pas, viure-les.

Què son les pràctiques econòmiques alternatives?

Què tenen en comú un hort comunitari, una cooperativa de criança compartida i guifi.net^[1]? Les uneix el fet intrínsec a tota activitat econòmica, satisfan alguna de les necessitats de les persones^[2]. L’economia són els processos de consum, de producció i d’intercanvi que duem a terme les persones a fi i efecte de satisfer les nostres necessitats. Per tant, l’objectiu de la economia és el de realitzar intercanvis per tal de satisfer tot allò que necessitem per a la vida. Per assolir aquest objectiu cal assumir la nostra condició de persones dependents. No som capaces de produir tot allò que necessitem. Per tant, ens necessitem les unes a les altres. Ara bé, no sempre els intercanvis són justos. La dependència entre persones fa que puguem establir relacions de poder entre nosaltres o bé relacions d’igualtat a l’hora de dur a terme els intercanvis. Direm que l’economia és alternativa quan els intercanvis siguin justos i quan l’objectiu d’aquests intercanvis sigui cobrir les necessitats de les persones. Per contra, l’economia capitalista és aquella que centra els seus esforços en obtenir el màxim benefici i situa com a objectiu el mercat enlloc de les persones.

Resumint, l’economia alternativa és aquella que reivindica l’economia al servei de la vida. La que es fa preguntes sobre el que les persones necessitem per viure. I l’entén que la natura de la economia ha de ser col·lectiva, perquè només col·lectivament podem satisfer les nostres necessitats.

“Es que jo m’imagino vivint la vida que ens han programat i em sembla horrorós. Que la vida sigui matinar, fer caravana, anar a treballar en alguna cosa que no t’agrada, que tota la teva il·lusió sigui consumir, anar al futbol i marxar fora el cap de setmana per fer caravana... Vivim en una societat totalment allunyada dels interessos reals de les persones. I aquests interessos són el que li donen sentit a la vida. Sinó, quin sentit té?” Dona. 65 anys. Santa Coloma de Gramenet.^[3]

Les pràctiques econòmiques alternatives són la praxis d'una cultura

L'economia no només no és impermeable a la cultura, sinó que n'és la seva expressió pràctica. Per tant, el primer pas per reconèixer una pràctica econòmica alternativa és observar els valors culturals que porta en si. Fruit de la investigació que vam dur a terme el grup de recerca "Cultures Econòmiques Alternatives" durant els anys 2009-2012 a l'Internet Interdisciplinary Institute (IN3) de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), vam detectar les idees clau que apareixien en el discurs d'aquelles persones que conscientment realitzaven amb regularitat pràctiques econòmiques alternatives. El resultat va ser l'extracció dels següents valors culturals[4].

- El final de la separació entre vida i treball.
- Superar la por
- El valor d'ús de les coses
- Prosumir: del consum global al prosum local
- Creativitat
- Ser natural
- Visió positiva dels conflictes
- Trencar amb el patriarcat
- Més enllà de la soledat

Queda clar que es tracta d'una nova forma d'entendre les coses. I també d'una relocalització de les coses. Per tal d'entendre aquesta cultura cal pensar en escales i nivells d'intercanvi. El sentit de la economia és local. La majoria de les nostres necessitats s'haurien de satisfer en l'àmbit local. En termes de sostenibilitat i d'ètica. I precisament aquest és l'únic àmbit en el que pot néixer la confiança, l'expressió de les necessitats i també l'únic àmbit en el que les decisions es poden prendre de forma participativa.

Ara bé, ara mateix passa exactament al revés. La majoria de les nostres necessitats recorren milers de quilòmetres abans de satisfer-nos. No només no tenim relació directa amb aquells que fan allò que necessiten sinó que ni tan sols podem saber qui són. Tant és així que sovint tampoc no veiem el resultat directe de les nostres feines. I abans que consumidors o productors, som intermediaris que ens relacionem amb intermediaris. Dit d'una altra manera, tenim centenars de relacions indirectes.

Els sistemes de creences són els baluards de la por. I la por és l'altre gran obstacle per embarcar-nos a provar alguna de les pràctiques que proposa l'economia alternativa. Però tenim l'antídot,

és la confiança. La confiança en els altres. Un gratificant antídoto que s'exercita amb la pràctica i amb el temps. Aquesta cultura econòmica alternativa és capaç de desafiar la por, perquè les pràctiques són col·lectives i les relacions directes.

Per on començar?

No espereu trobar informació sobre tot això en algun gran i ordenat directori. Si fos així les pràctiques no funcionarien. És tracta d'una gran desorganització que segueix la lògica de la xarxa. Són grups petits que formen una organització de grups que funciona de forma descentralitzada, horitzontal i en xarxa. On la informació no ve a nosaltres, sinó que nosaltres hem d'agafar les eines de la proactivitat i l'empoderament i anar a la informació. Com deïem al principi, l'economia alternativa està al servei de les necessitats. Així, també la informació ha d'estar al servei de la necessitat. Per tant, cal començar pensant què necessitem i buscar-ho. I si no existeix, crear-ho.

Nosaltres som els difusors d'aquesta cultura, cada vegada que li expliques a algú que és una cooperativa de consum, on es celebra un mercat d'intercanvi, com apuntar-te a un hort urbà, com guardar les llavors dels tomàquets que plantes al balcó, que coneixes un pastor que neteja els marges dels pobles, com funciona una cooperativa d'habitatge, com proveir-te d'Internet lliure, com invertir en la cooperativa d'energia...Cada vegada que fas això et converteixes en una persona node i fas gran la xarxa.

No entendre la lògica d'aquesta cultura és el que la fa invisible. I el que és invisible no existeix.

Aquestes pràctiques si que existeixen, només cal canviar la mirada. L'enquesta que vam realitzar en una mostra representativa de la ciutat de Barcelona (N=800) va demostrar que no són minoritàries[5]. Un 23,6% realitza entre 1 i 3 pràctiques. Un 31,3% entre 4 i 6. I un 20,1% en realitza més de deu. Tot plegat ens dona la mitjana de que el nombre mig de pràctiques per persona són 6,2%. Un 20% ha cultivat aliments per a l'autoconsum. Un 35% han fet les seves pròpies reparacions a casa seva. Un 18% ha recollit mobles, roba o menjar en bon estat trobats pels carrers de Barcelona. Un 34% ha deixat diners sense interessos a persones que no són de la seva família. Un 24% ha participat en Xarxes d'Intercanvis de Coneixements. Un 21% ha intercanviat productes, roba i altres béns sense mediació de diners. Un 21% ha compartit l'ús del cotxe amb persones que no són de la seva família. Un 9% ha participat alguna vegada en Cooperatives o Grups de Consum. I un 7% ha participat alguna vegada en un Hort Urbà. L'opinió sobre el capitalisme creuada amb la participació en pràctiques econòmiques alternatives, va donar els següents resultats: l'opinió de que el capitalisme és dolent era recolzada per persones que de mitjana feien 7,6 pràctiques. Per contra, l'opinió de que el capitalisme és bo era recolzada per persones que de mitjana feien 5,9 pràctiques. En un altre punt, van sortir dades molt interessants, persones favorables a treballar menys per menys diners, feien una mitjana de 7 pràctiques. En canvi, persones no favorables a treballar menys per menys diners, feien una mitjana de 5 pràctiques.

Els resultats demostren que les pràctiques econòmiques alternatives van en concordança amb un pensament previ a la realització de les pràctiques. No es pot discernir cultura de pràctica. I el més important, les dades van posar de relleu que invisible no vol dir minoritari.

Per acabar, dir que les persones que creuen que poden contribuir al canvi social fan de mitjana 7,1 pràctiques. Per contra, les persones que creuen que no poden contribuir al canvi, en fan moltes menys, 4,6 pràctiques.

I és que, com va aparèixer a l'anàlisi qualitatiu, la diferència entre canviar la forma de fer les coses i no fer-ho és una qüestió de creences. Si creus que pots, ho fas. És aquí on rau la línia que separa les utopies irreals de les reals. El més important i revelador és que no hi ha coses possibles i coses impossibles. La història ha donat bona mostra d'exemples de coses impensables que s'han fet. No hi ha coses impossibles sinó coses que pensem que són impossibles. Aquesta gent, no creu que sigui impossible, i per això ho fa possible.

“Estamos confiando en el euro y estamos confiando en el Estado, y las dos cosas están al borde del crack absoluto. Sin embargo, en general, seguimos confiando en que el Estado va a salir adelante. Yo confío en las alternativas que estamos ofreciendo las personas a las personas.”
Home. 62 anys. Barcelona.[\[6\]](#)

Per saber-ne més podeu trobar informació dels projectes referits en aquest articles a les següents webs:

Grups i cooperatives de consum: www.repera.wordpress.com

Xarxes i Mercats d'intercanvi: www.intercanvis.net

Monedes socials o complementàries: www.community-exchange.org

Finances ètiques i solidàries: www.fets.org

Nous models d'accés a l'habitatge: www.sostrecivic.org

Horts comunitaris: www.huertosurbanosbarcelona.wordpress.com

La xarxa oberta, lliure i neutral: www.guifi.net

Xarxa d'educació lliure: www.educaciolliure.org

Notes

[1] Per aprofundir en la descripció de pràctiques econòmiques alternatives recomanem el visionat del documental “Homenatge a Catalunya II” (2010) dirigit per Joana Conill, Àlex Ruiz y Manuel Castells. Disponible a Internet sota llicència CC

[2] Per aprofundir en el coneixement de les necessitats humanes recomanem.
NEEF, M. A. M., ELIZALDE, A., & HOPENHAYN, M. (1994). *Desarrollo a escala humana: conceptos, aplicaciones y algunas reflexiones* (Vol. 66). Icaria Editorial.

[3] Aquesta cita forma part de l'estudi qualitatiu de la nostra recerca, en el que vam entrevistar cent persones en profunditat i vam realitzar deu grups de discussió.

[4] Per aprofundir en el tema podeu consultar el llibre, resultat de la recerca, disponible a les biblioteques.
CONILL, J., CÁRDENAS, A., CASTELLS, M., HLEBIK, S., & SERVON, L. *Otra vida es posible*. Editorial UOC.

[5] Per aprofundir en el tema podeu consultar el llibre, resultat de la recerca, disponible a les biblioteques.
CONILL, J., CÁRDENAS, A., CASTELLS, M., HLEBIK, S., & SERVON, L. *Otra vida es posible*. Editorial UOC.

[6] Aquesta cita forma part de l'estudi qualitatiu de la nostra recerca, en el que vam entrevistar cent persones en profunditat i vam realitzar deu grups de discussió.

